

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Хандагайтнская средняя общеобразовательная школа» Овюрского района

СОГЛАСОВАНО

Рук. Точки роста

Ю. С. Донгак Ю. С.
от «31» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
внеурочной деятельности

“Уурсуу ухурсал”

Класс: 2, всего 34 часов в год

Учитель: Монгуш Валентина Огуревна

Хандагайты - 2023

Тайылбыр бижик.

«Улусчу ужурлар» деп класстан дашкаар кичээлдин 2-ги класска өөрөдириниң ук программанын Хандагайты ортумак школазының ажылчын өөрөдилге программаларын тургузуп болгаш ажылдап кылырының дурумуну №80а 31.08.2020. даянып тургускан.

Улусчу педагогика амгы школанын оорөдилге –кижизидилгелиг ажылынын кол ундезинин тургузуп, нити оорөдилге системазында чаа угланышкын, тускай эртем болуп турар. Чоннун чаагай чанчылдары, сагылга-ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканын кол озээн тургузуп турар. Улусчу педагогиканын идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а ог-буле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээрге ог-буленин, торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем. Оон кол сорулгазы–улусчу педагогиканын ужур–утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын оорөдилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Аныяк салгалга торээн чоннунун депшилгелиг дуржулгазын дамчыдары, ону шингээттирери-кандыг-даа куруненин ыдыктыг хулээлгези. Кандыг-даа чон тускай психологиялыг, бодунун амыдыралынга дуушкен ажыл-агыйлыг, ужурларлыг, ёзулалдарлыг. Тыва чон боду уруглар кижизидер арга-хоргалыг, улегер-чижектерлиг, педагогиктиг культуралыг.

«**Улусчу ужурлар**» - амыдырал эртеми-дир. Ол ал-бодувус, ог-булевис, аал-коданывыс, доргул-торелдеривис, чер-чурттувус, ажыл-агыйывыс, культуравыс, а кол-ла чуул, мозу-шынарывыс дугайында эртеми-вис-тир. Амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлеп, буянныг ажыл-ишти хевирлеп оорөдир ужурлуг бис.

Улусчу ужурларны тускай курс (оорөдилге эртеми) кылдыр оорөдири дээрге-ле национал чанчылдарны ханыладыр кору ол.

Кижипедагогиктиг культуранын хереглекчизи, эдилекчизи, тургузукчузу, кадагалакчызы, нептередикчизи.

Проблемазы: ог-буле, доргул-торел харылзаалары, ундезин ажыл-агый, торээн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус ужурлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы.

Сорулгазы:

-ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээттирери;

- амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри;
- уругларны ужур сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери;
- уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры;
- уругларнын аналитиктиг болгаш кара угаан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры;

Тургузуу: курстун ажилчын программазын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 1-2 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан. Неделяда 1 шак. Чылда 34 шак.

Даянганы: «Улусчу педагогика» 2004ч. Авторлары Г.Д.Сундуй, Г.К.Ондар.

Хамаарылгазы: класстан дашкаар ажил.

Ажыглаар методтары, аргалары: беседа, оюннар, маргылдаалар, моорейлер, хана солун, биче шинчилээшкин ажылы.

Улусчу ужурларны кижизидеринин кол ооргалары: улегер домактар, тывызыктар, чечен домактар, ырлар, когудуглер, тоолдар, тоолчургу чугаалар, улустун оюннары.

2-ги класс.

Темазы: «Чанчылдын чаражы».

Тематиктиг планы:

- 1.Этикет (8ш)
- 2.Рольдарга чарлып алгаш ойнанар (4ш)
- 3.Кижинин чаражы – будужунде (21ш)
- 4.Туннел кичээл (1ш)

2-ги классты доозуп тургаш, оореникчи шингээдип алган турар ужурлуг:

- торээн суурунун дугайында;
- чурттап турар республиказынын адын, топ хоорайынын адын;
- торээн суурунун чоогунда чурумалдыг черлер аттарын;
- ог-буле дугайында; торел улустун хундулежип адажырын;

-тыва ог дугайында, оон хундуткелдиг черлерин;

-мал-маган аттарын ангылап адап билирин;

-ог-булеге ээлдек болурун;

-кырган кижилерни хундулээрин;

2-ги классты доозуп тургаш, билир турар ужурлуг:

-Тыва Республиканын тугунун онун, сулде демдээнин дугайында;

-торээн суурунун адын, кайы кожуунга хамааржырын,

-бодунун чурттап турар адресин;

-ада-иезинин, чоок торел улустарынын ат-сывын, хундулеп адаарын;

-бажын херекселдеринин аттарын, бажын иштинин арыг-силиг, чурумун;

-ээлдек чугаа ужурларын;

-ог-булеге келген кижини хулээп алырын;

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН

п/№	Программанын кезээ, теманын аттары	Темаларнын допчузу	Шагы	Уези
А.	Чанчылдын чаражы			
1	Этикет	Ниити чурум сагылгазы. Этикетти каяа сагырыл? Делегей чоннарынын ужурлары.	1	
2	Курай-курай. Ыры	Ырда эвилен-ээлдек ужурлар. Чоннун кузелдери.	1	
3	Ог-булеге ээлдек болуру	Бичии уругларнын ада-иезинге хамаарылгазы. Чугаалажырда ажыглаар состери. Улу гназылыг улустарга хамаарылга.	1	
4	Чарашпай. Дунмам. Ыры	Чарашпайда эки шынарлары. Дунмазынын ооредилгези.	1	
5	Назын хундузу. Кырган-авам.	Назын хундузу деп чул? Улуг кижиге-биле чугаалажыры. Кырган-аванын аажы-чаны.	1	
6	Чурттун толдери. Б.Комбу	Шулукте оолдарнын чугаазынын утказы.	1	
7	Ээлдек чугаа ужурлары	Кижилер аразында ээлдек чугаа ужурлары.	1	
8	Рольдуг оюннар: таныжары, таныштары	Рольдап ойнаары. Чуну билип алганыл?	1	
9	Янзы-буру чугаа ужурлары	Чугаа ужурларын практика кырынга коору.	1	
10	Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдар	Кижинин даштыкы хевирин практика кырынга чугаа-биле дамчыдары.	1	
Б.	Кижинин чаражы - будужунде			

11	Оол кижиге. Э.Кечил-оол. Угаан-бодал. Эр кижинин чангыс соотуу.	Оол кижиге ог-буленин чоленгиижиге, идегели, эр кижинин угааны, билии, ээлдек чанныи.	1	
12-13	Кижиге нууру. А. Дартай Эреспей. Ыры	Эр кижинин адын камнаары. Эреспейнин бодун ап чорууру.	2	
14-15	Таныжылга. А. Шоюн. Чунгусту. Ыры	Оолдун кижизиге чаны. Шулукте кымнарны, чуге шугумчулеп турарыл?	2	
16-17	Кыс кижиге. Электей бээр. Ыры	Кыс кижиге ог-буленин чырыткызы, арыг-силиг болуру. Кыс кижинин арын-шырайы, сагыш-човаачалы. Шулукте уругну чуу дээш электеп турарыл?	2	
18-19.	Бичии кижинин өске өгже кирерде сагыыр ужурулар. Чагыг. Э.Кечил-оол.	Суур черге, аал коданынга, хоорай черге бажынче кирерде сагыыр ужурулар. Ада-ие толунге берген чагыи.	2	
20-21	Огге келген кижини Хулээп алырынын ужурулар	Бажынга (аалга) келген аалчыларны хулээп алыр, удээр чуруму.	2	
22	Бажынга	Бажынга кижиге келзе сагыыр ужурулар.	1	
23-24	Шырай ужуру. Хоглугбей. Ыры	Кижилернин шырайлары, оларнын утказы. Хоглуг кижиге дугайында.	2	
25-26	Кылаш ужурулар. Шимчээшкин ужурулар.	Кижилернин кылажы, шимчээшкиннеринин утказы.	2	
27-28	Чодуреринин ужурулар Синмиреринин ужурулар.	Думчук аржыылынын утказы. Арыг-силиг болурунун ужуру-утказы.	2	
29	Азырарынын ужурулар. Оош эде берзе.	Эпчок таварылгаларда бодун ап билирин коору.	1	
30	Оске кижинин херекселинге дегбезинин ужурулар. Ынак авамга. Ыры	Чопшээрел алыры. Дилег кылыры. Диленир чоруктун уржуу. Ава кижиге ынакшыл.	2	

31	Чангыс чарашта – чоргаар Кижиге экиде – дыш	Улегер домактын утказы. Толептиг аажы-чан дугайында.	1	
32	Суурга. Оореникчээ. С. Сарыг-оол	Чайгы дыштанылгада уени канчаар ажыктыг кылдыр эртирерил? Шулукчунун оореникчи кижиге чагы, сумези.	1	
33	Бичии салаа. Тыва улустун тоолдары.	Тоолда болуушкун, ажы-толдуг болуру, ажы-толдун ажык-дузазы.	1	
34	Туннел кичээл. Айтырыгларга харыы.	Ооренген темаларыга хамаарышкан айтырыгларга харыы.	1ш	

Ажыглаан литература:

1. Улусчу ужурлар. Г.Д. Сундуй «Кызыл» - 2003г.
2. Самбу И.Ч., Самбу М.Д. Тыва чоннун бурунгу ажыл-агыйы, амыдыралы. – Кызыл, 2004.-80с.
3. Маннай-оол М.Х. Тыва улустун чанчылдары болгаш езулалдары. – Кызыл, 1991.
4. Хадаханэ М., Саган-оол О. Тувинские пословицы и поговорки. – Кызыл, 1966.
5. Орус-оол С.М., Чакар Р.С. Матпаадыр. – Кызыл: УАЧ ТНЧ, 2006.